

רב תרבותיות במחקר בהכשרת מורים
יו"ר המושב: **גילת**
מכללת לוינסקי לחינוך, תל אביב, ישראל

ישראל של שנות האלפיים מאופיינת כחברה רב תרבותית, המורכבת משני עמים, יהודים וערבים, ובתוך המגזר היהודי – מקבוצות אתניות שונות, כמו גם מקבוצות דתיות וחילוניות. ההטרונגיות של החברה מתבטאת לעיתים קרובות בחוסר סובלנות וסבלנות אלה כלפי אלה, ואף ב"שסע" בין קבוצות אלה ואחרות. מצב הטרונגני זה מאופיין במתחים על רקע תרבותי-חברתי, ולעיתים קרובות – על רקע אידיאולוגי.

החינוך לרב תרבותיות בחברה פלורליסטית מאפשר "דיאלוג של כבוד בין הקבוצות והעשרה הדדית מתוך פתיחות לאחר" (מאוטנר, שגיא ושמיר, 1998), ובו בזמן גם הכרת העצמי (עזר, 2004). זאת - באמצעות 'חינוך לכל' (Banks, 1995), חינוך המתייחס לשונות בחברה, ושואף לטפח את הקבוצות החברתיות והתרבותיות השונות, בין אם מדובר בקבוצות מיעוט ובין אם מדובר בקבוצה הדומיננטית בחברה. החינוך לרב תרבותיות נתפס כתחום חינוך שמטרתו לשפר את השוויון לכל התלמידים, כלומר, ליצור הזדמנויות חינוכיות שוות עבור תלמידים ממוצא אתני, גזעי, תרבותי וחברתי שונה. התחום כולל תכנים, מושגים, עקרונות, תיאוריות ופרדיגמות היסטוריות, חברתיות והתנהגותיות מתחום מדעי ההתנהגות, לימודים אתניים ואף לימודי נשים (Banks, 1995). יחד עם זאת, חותר החינוך לאפשר ללומדים תפקוד אפקטיבי-ערכי בחברה דמוקרטית פלורליסטית, באמצעות שחרור התלמידים, בני כל הקבוצות, מהגבולות התרבותיים והאתניים שלהם, וחציית הגבולות התרבותיים באופן חופשי. תפקוד כזה יכול להיות מושג באמצעות ידע מגוון ופרשני, המושתת על חשיבה ביקורתית. הגישה המועדפת היא הגישה הפלורליסטית, המאפשרת להדגיש את השונות ולאפשר לקולות המושקעים להישמע, כמו גם לטפח יחד חברה שוויונית וצודקת תוך כבוד הדדי בין הקבוצות (יוגב, 2001).

במושג הנוכחי יוצגו ארבעה היצגים העוסקים ברב תרבותיות מהיבטים שונים: ההיצג הראשון עוסק בקורס משותף לשתי מכללות להוראה חילונית ודתית אשר בו לקחו חלק סטודנטיות משתי המכללות בהנחיית שני מנחים משתי המכללות. המחקר עוסק בבדיקת ההשפעה של הקורס על הבוגרות מההיבטים של שינוי עמדות כלפי הצד השני פתיחות וסובלנות.

ההיצג השני עוסק בפניות לעזרה בנושאים אישיים של מתבגרים יהודים וערבים ומדגיש את ההיבטים האוניברסאליים הקשורים בנכונות לפנייה בקרב מתבגרים כמו גם את ההיבטים התרבותיים.

ההיצג השלישי עוסק בהערכה של פרויקט משותף לתלמידים ישראלים ופלשתינאים בנושא של שמירה על מקורות המים ומדגיש את האפשרות של יצירת קשרים למען מטרה משותפת – מקורות המים, למרות ההבדלים התרבותיים והפוליטיים בין שתי הקבוצות.

ההיצג הרביעי עוסק בהערכה של תכנית אופיי - אימון ופיתוח יכולות התמודדות – שמטפלת בבני נוער, יהודים וערבים, אשר אותרו כבעלי סיכון גבוה לעישון ושתייה ומדגישה את הצד האוניברסאלי בהתמודדות זו.

מקורות

יוגב, א' (2001). גישות לחינוך ערכי בחברה פלורליסטית. בתוך י' עירם ש' שקולניקוב, י' כהן וא'

שכטר (עורכים), צומת: ערכים וחינוך בחברה הישראלית (עמ' 355-379).

הוצאת לשכת המדענית הראשית, משרד החינוך.

מאוטנר, מ', שגיא, א' ושמיר, ר' (1998). הרהורים על רב תרבותיות בישראל. בתוך מ. מאוטנר, א.

שגיא ור. שמיר (עורכים), רב תרבותיות במדינה דמוקרטית ויהודית, ספר

הזיכרון לאריאל רוזן-צבי (עמ' 67-77). תל-אביב: הוצאת רמות, אוניברסיטת

תל-אביב.

עזר, ח' (2004). רב תרבותיות בחברה ובבית הספר: היבטים חינוכיים ואורייניים. תל אביב:

הוצאת האוניברסיטה הפתוחה.

Banks, J.A. (1995). Multicultural education: Historical development, dimensions, and practice. In J. A. Banks & A. McGee Banks (Eds.), *Handbook of research on multicultural education* (pp. 3-24). NY: McMillan Publishers.

"השלום מתחיל בינינו. אנחנו הולכים לחנך דור"

תפיסותיהן של בוגרות תכנית משותפת למכללות לחינוך, חילונית ודתית¹
ר. שגיא¹, ח. עזר¹, י. שטיימן^{1,2}, ר. פנייבסקי³, א. צברי³
¹מכללת לוינסקי לחינוך, תל אביב, ²מכון מופ"ת, תל אביב, ³המכללה האקדמית
 תלפיות, חולון, ישראל

מערכות היחסים בין חילוניים ודתיים בחברה הישראלית, הובילו לפיתוחה של תכנית ייחודית המשותפת לשתי מכללות להכשרת מורים במרכז הארץ, מכללה חילונית ומכללה. בבסיס התכנית עומדת התפיסה הרב-תרבותית, על פיה אדם צריך ללמוד על עצמו ועל האחר וחוזר חלילה, כלומר להבין את עצמו דרך השתקפותו בעיניו של האחר (עזר, 2004). התכנית כללה קורס אקדמי, מפגשים בלתי-פורמליים, ומפגשי סגל, ונועדה לקיים היכרות ודיאלוג בין המשתתפים.

מטרת מחקר-ההערכה זה הייתה ללמוד מהי המשמעות של מפגשי חילוניים-דתיים עבור בוגרות של מכללות להכשרת-מורים שהשתתפו בתכנית המשותפת לשתי המכללות. כלומר, כיצד רואות הבוגרות, את המיזם המשותף בפרספקטיבה לאחור ובאילו תחומים הוא השפיע עליהן.

השתתפו במחקר 133 בוגרות התכנית בשנים 1999-2008, שממלאות כיום תפקידים במערכת החינוך בארץ. המחקר שילב כלים כמותיים ואיכותניים. כלי המחקר כללו סקר טלפוני וראיון מיקוד קבוצתי.

נמצא, שכל המשתתפות תופסות את הקורס המשותף כחוויה ברמה גבוהה, בשונה משאר הקורסים שלמדו; הן ממליצות על המשך הקורס, כשהנימוקים המרכזיים הם החשיבות של המפגש עם האחר ועם דעותיו, והחוויה המיוחדת והחיובית שיוצר המפגש; לדעתן תרמה התכנית לשינוי עמדותיהן ולפיתוח סובלנות כלפי המגזר האחר; אצל חלק גדול מהן נמצאה נכונות גבוהה לשלב רעיונות אליהן נחשפו בתהליך הלמידה/הוראה; ההוראה המשותפת של שני מרצים נתפסה על ידי מרביתן כתורמת להצלחת הקורס, והדיאלוג ביניהם, שכלל אף חילוקי דעות, היווה עבורן גורם מאתגר. לבסוף, התרומה הכללית של הקורס נתפסה ברמה גבוהה.

המסקנה המרכזית ממחקר זה היא שהתכנית המשותפת נתפסת כבעלת חשיבות בעיני השותפים השונים בה. לדבריהן קיימת חשיבות מרובה למפגשים מעין אלה בחברה הישראלית, והם תורמים הן לסטודנטיות להוראה והן לסגל האקדמי בשני המגזרים. ניתן להשתמש במודל דומה של פעילות משותפת ומתמשכת בין קבוצות לומדים חילוניים לדתיים גם במסגרות חינוכיות אחרות, כגון בבתי-ספר. זאת, כדי ליצור גשר אמיתי ויציב בין חילוניים לבין דתיים בחברה הישראלית, הרב תרבותית.

מקורות

עזר, ח' (2004). רב-תרבותיות בחברה ובבית-הספר. היבטים חינוכיים ואורייניים. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה

¹ המחקר נערך בחסות קרן אבי-חי

נכונות של מתבגרים יהודים וערבים לפנות לעזרה של מקורות פורמאליים, מקורות לא פורמאליים ומקורות מקוונים
ר. שגיא¹, י. גילת¹, ח. עזר¹, נ. סעדה²
¹מכללת לוינסקי לחינוך, תל אביב, ²אקדמיית אלקאסמי, מכללה אקדמית לחינוך, באקה אל גרבייה, ישראל

חיפוש עזרה בקרב מתבגרים במצוקה מתרחש בהקשר בין אישי ולכן הוא מושפע מהרקע חברתי-תרבותי בו גדלו המתבגרים. הבנת ההשפעה של ההקשר התרבותי על העמדות כלפי פנייה לעזרה עשויה לקדם תנאים המעודדים חיפוש עזרה ולכן יש עניין בחקירתה. המחקר הנוכחי בחן את הנכונות של מתבגרים ערבים ויהודים לפנות לעזרה למקורות לא פורמאליים – הורים וחברים; מקורות פורמאליים – מורה, יועץ ופסיכולוג; ומקורות מקוונים. כמו-כן, המחקר בדק את הנימוקים שמייחסים המתבגרים להחלטה בדבר פנייה לעזרה ובדבר הימנעות ממנה.

במחקר השתתפו 395 תלמידים ערבים ו-365 תלמידים יהודים הלומדים בכיתות ז' ו-י"א, שנדגמו מ-12 בתי ספר. הנתונים נאספו באמצעות שאלון שבחן את הנכונות לפנות לעזרה למקורות שונים באמצעות שאלות סגורות ואת הנימוקים לפנייה ולהימנעות ממנה.

הממצאים מלמדים כי בחלק מן ההיבטים נמצאו דפוסים משותפים לערבים וליהודים ובחלק אחר נמצאו דפוסים נבדלים של עמדות כלפי פנייה לעזרה. ארבעה דפוסים משותפים נמצאו במחקר: א. מתבגרים מעדיפים פנייה להורים וחברים על פני מורים, יועצים ופסיכולוגים. ממצא זה עולה בקנה אחד עם מחקרים שונים ומצביע על האופי האוניברסאלי של חשיבות הקשר בין המתבגר לבין סביבתו הטבעית; ב. מתבגרים צעירים מעדיפים את ההורים ומתבגרים מבוגרים יותר מעדיפים את החברים. ממצא זה מוסבר על ידי תהליכים המתרחשים בתקופת ההתבגרות, שמשותפים כנראה לתרבויות שונות; ג. הנימוק העיקרי להימנעות מפנייה לעזרה הוא תחושה של ריחוק רגשי ממקור העזרה; ד. מתבגרים בעלי תחושה נמוכה של רווחה נפשית מגלים נכונות גבוהה יותר לפנות לאינטרנט מאשר מתבגרים בעלי תחושה גבוהה של רווחה נפשית. ממצא זה מעיד על החשיבות של האינטרנט כמקור עזרה עבור מתבגרים שנמצאים במצוקה רגשית ומעדיפים פניה למקורות מקוונים.

ההבדלים בין שתי הקבוצות התבטאו בשני היבטים: הנכונות של תלמידים ערבים לפנות למורים וליועצים הייתה גבוהה מזו של היהודים; ב. השפעת המגדר על הנכונות לפנות לעזרה הייתה שונה בשתי הקבוצות, אצל הערבים הבנים גילו נכונות גבוהה יותר לפנות לחברים ואצל היהודים הבנות גילו נכונות גבוהה יותר.

ממצאים אלה מעלים את הצורך במחקר בין תרבותי נוסף שיחשוף את התהליכים המסבירים את ההבדלים בין הקבוצות.

"מים ושכנות טובה": פרויקט המופעל על ידי ארגון ידידי כדור הארץ המזרח התיכון²
י. גילת, ר. שגיא, ח. עזר, ח. אלחאטיב-שחאדה
 מכילת לוינסקי לחינוך, תל אביב, ישראל

פרויקט "מים ושכנות טובה" נוסד ע"י ארגון ידידי-כדור הארץ-המזרחי"ת ב-2001 על מנת להעלות מודעות לבעיות המים המשותפות לישראל, ירדן והרשות-הפלשתינית ולהוביל שיתוף פעולה אזורי בנושא. הפרויקט מתקיים ב-28 קהילות שכנות משני עברי גבול החולקות ביניהן משאב מים בעייתי. משאבי מים חוצי גבולות מהווים בסיס לקידום פעילות חינוכית, להיכרות השכן מעבר לגבול וליצירת דיאלוג ושת"פ בפתרון בעיות סביבתיות משותפות.

מתקיימות קבוצות של "נאמני מים" בגילאי 13-16, שנפגשות באופן סדיר במהלך השנה ולומדות על סוגיות מים מקומיות ואזוריות. בנוסף, נאמני-המים נפגשים פעמיים בשנה עם שכניהם לפעילות אקולוגית-סביבתית.

מטרת המחקר הייתה להעריך את השפעת הפרויקט על התלמידים מישראל ומהרשות-הפלשתינאית בהיבטים: הגנה על מקורות מים ופיתוח יחסי שכנות טובה עם העם השני. נעשתה השוואה בין קבוצת התלמידים שהשתתפו בתכנית נאמני-מים לבין תלמידים אשר לא השתתפו בה. במדגם 322 תלמידים מחמש קהילות בישראל, ו-241 תלמידים משש קהילות שכנות ברשות הפלשתינאית, מכיתות ז'-יב'. הנתונים נאספו באמצעות שאלון שפותח לצורך המחקר.

הממצאים מראים כי לפני התחלת הפרויקט העמדה כלפי הגנה על משאבי מים הייתה בינונית ומעלה, והתלמידים מן הרשות הראו עמדות חיוביות יותר מאשר תלמידים מישראל. העמדה כלפי שיתוף פעולה בנושא מים הייתה בינונית ולא נמצא הבדל בין התלמידים מישראל ומן הרשות. העמדה כלפי יחסי שכנות עם הצד השני הייתה ברמה נמוכה והנכונות לפתח קשרים אישיים עם תלמידים מהעם השני הייתה גבוהה יותר בקרב תלמידים מן הרשות מאשר בקרב תלמידים מישראל.

בסיום הפרויקט - לגבי הגנה על משאבי מים: בקרב הישראלים נמצאה עמדה חיובית יותר בקבוצת נאמני-המים מאשר בקבוצת הביקורת. אצל התלמידים מן הרשות לא חל שינוי בעמדות. לגבי שיתוף פעולה בנושא מים: בקרב התלמידים מישראל ומהרשות שהשתתפו בפרויקט נמצא שיפור בעמדות. לגבי יחסי שכנות עם הצד השני: בקרב התלמידים מישראל נאמני-המים חל שיפור בעמדות. לעומת זאת, אצל התלמידים הפלשתינאים נאמני-המים חלה ירידה.

השיפור שחל בעמדות התלמידים נאמני המים משני העמים, אשר השתתפו בפרויקט מוכיח שניתן לגייס סוגיה אקולוגית המשותפת לקהילות הנמצאות בקונפליקט, על מנת ליצור שיתוף פעולה, שעשוי לתרום להתמודדות עם הקונפליקט.

² המחקר נערך בחסות ארגון ידידי-כדור הארץ-המזרחי"ת

ז'ה הכל עניין של אופ"י': הפעלת תכנית מניעה שניונית בבתי הספר³
ר. שגיא¹, ת. ראובני¹, ח. עזר¹, ר. בר-המבורגר²
¹מכללת לוינסקי לחינוך, תל אביב, ²הרשות הלאומית למלחמה בסמים, ירושלים, ישראל

בהרצאה יוצגו ממצאי מחקר הערכה על תכנית אופ"י - אימון ופיתוח יכולות התמודדות - המופעלת בבתי-ספר ברחבי המדינה, ומיועדת לתלמידים בסיכון בחטיבת-הביניים ובחטיבה העליונה, המצויים בין ההתנסות הראשונה לבין השימוש הקבוע בחומרים פסיכו-אקטיביים מסוכנים. התכנית מיועדת לתלמידים המעוניינים מרצונם להפסיק או להפחית את השימוש בחומרים או שחויבו על-ידי הרשויות להשתתף בה. מטרתיה - להפחית את השימוש בחומרים מסוכנים ולשפר את יכולתם של התלמידים להתמודד עם מצבי חיים בדרכים מסתגלות. את התכנית מובילים מנחים שעברו הכשרה מתאימה, ורובם יועצים חינוכיים במקצועם.

המחקר נערך בשנת תש"ע במתודולוגיה משולבת, כמותית ואיכותנית. בחלק הכמותי השתתפו 89 מנחים בתכנית ו- 468 תלמידים במגזר היהודי והערבי מרחבי הארץ, בהם - 36.5% ממשתתפי התכנית, והשאר - קבוצת ביקורת. בחלק האיכותני רואינו תשע-עשרה מנחות-יועצות ושני מנהלי בתי-ספר.

הממצאים מצביעים על תרומת ההשתתפות בקבוצה להפחתת השימוש בחומרים פסיכו-אקטיביים בקרב התלמידים ולשינוי בעמדותיהם כלפי בית-הספר. הם שבעי רצון מהשתתפותם בקבוצה וימליצו לחבריהם להשתתף בה. המנחות-היועצות רואות בתכנית מנוף להתפתחות מקצועית ואישית ותופסות את תרומתה לתלמידים המשתתפים ברמה בינונית-גבוהה. המנחות תופסות את המערכת הבית-ספרית ואת הפיקוח כגורמים המקדמים וגם מעכבים את גיבוש הקבוצה והפעלתה. שיתוף פעולה עם הנהלת בית-הספר והוראה ברורה של הפיקוח לגבי הצורך בקבוצה יתמכו בקיומה למרות העומס המוטל על המנחות וקשיי מערכת-הלימודים. המלצות לפעולה ולמחקרי המשך יוצגו גם הם בהרצאה.

³ המחקר נערך בחסות הרשות הלאומית למלחמה בסמים ומשרד החינוך - שפ"י